

„Ieșirea din captivitate” – „Poezii cenzurate. 22 august 1968 – 22 decembrie 1989” de Adrian Păunescu

*Drd. George PANȚICĂ
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați*

Résumé: *La période des écrivains des années '60 a bénéficié du dégel de l'acte de censure, ce qui facilite l'acte de la création. On ne peut pas séparer la littérature de l'époque du contexte socio-politique au niveau européen et national... C'est la période où les écrivains consacrés deviennent des modèles pour les écrivains débutants des années 60. L'année 1965 marque le début éditorial d'Adrian Păunescu avec le volume *Ultrasentimente*, poète des contrastes, qui marque des expériences contradictoires: de l'accord avec le régime politique à la révolte contre lui. La critique du temps perçoit le côté politique du poète comme étant le démon qui a marqué sa création.*

Mots-clés: *régime totalitaire, censure, littérature, poésie, Adrian Păunescu*

După instalarea regimului comunist în România s-a impus necesitatea punerii în concordanță a aparatului cultural și educativ cu relațiile dintre Puterea nou-creată și ideologia regimului totalitar, având în vedere obiectivul principal care prevedea răspândirea culturii noi în rândul maselor populare. În acest context, creația literară era transformată într-un instrument cu ajutorul căruia se poate implementa și promova programul politic al partidului unic.

Perioada șaizecistă este caracterizată prin dezghețarea actului de cenzură, fapt care facilitează actul creației. Nu putem separa literatura vremii de *contextul social și politic al discursului Puterii*¹ la nivel european și la nivel național.

Ca urmare a hotărârii Congresului al II-lea al PMR din vara anului 1960 se manifestă susținerea pentru munca politico-ideologică prin îndrumarea activității din punct de vedere ideologic, științific, cultural și literar-artistic pentru ca aceasta să servească intereselor poporului și construcției socialiste.

¹ Text original „le contenu social et politique du discours du Pouvoir”, Doinița Milea, *Littérature et idéologie des régimes totalitaires: naissance d'un discours double*, Communication interculturelle et littérature, nr.3 (15), Editura Europlus, 2011.

Pentru o analiză adecvată și exactă a literaturii din perioada comunistă trebuie să ne raportăm, în mod obligatoriu, la contextul politic, întrucât cele două au fost nevoite să coexiste, iar trăsăturile estetice ale operelor erau trecute în plan secund, dominând caracterul politic-propagandistic. De aceea, putem identifica două tipuri de literatură: *literatura proletară și literatura burgheză*², care venea în sprijinul luptei pentru sprijinirea claselor muncitorești, iar al doilea tip de literatură era percepută ca a fi învechită, nocivă, care trebuia uitată, conform viziunii politice a Puterii.

Perioada șaizecistă reprezintă o etapă în care nivelul de cenzură a devenit tot mai relaxat, astfel încât, după instalarea la conducerea țării a lui Nicolae Ceaușescu, intelectualii și scriitorii vremii au constituit o prioritate pentru că se dorea „anexarea” acestora, deoarece era interesat de formarea unei noi clase de intelectuali, provenită din rândul maselor, care să fie devotată partidului *Vrem o literatură care să servească cauza poporului, cauza construcției socialiste și comuniste în România*³. Stenograma întâlnirii cu activul Uniunii Scriitorilor din 21 septembrie 1971, insistându-se foarte mult pe importanța dezvoltării spiritului partinic prin literatură în educarea elevilor, având ca reper articolul lui Maxim Gorki *Dați literatură copiilor!*.

Printre elementele de relaxare a cenzurii, în această perioadă, amintim: posibilitatea reeditării unor scriitori care au fost interziși după 1948, iar critica a revizuit opera scriitorilor fără a ține cont de rigorile cenzurii comuniste. În același timp, urmare a dezghețului ideologic, este permisă publicarea unor scriitori occidentali contemporani. Așadar, se poate observa o regenerare a poeziei în care se reface legătura poeziei consacrați ai literaturii române. În același timp, poeți precum: George Bacovia, Lucian Blaga, Ion Barbu sau Tudor Arghezi devin modele pentru scriitorii vremii. Cu Nichita Stănescu, Alexandru Miran, Cezar Baltag, Leonid Dimov se reînnoadă firul istoric al poeziei moderniste interbelice, fir întrerupt de proletcultismul anilor 1950, iar aceștia încep să se apropie de canonul oficial al literaturii.

Scriitorii perioadei 1970-1980 se fac remarcăți prin faptul că sunt mult mai eterogeni, de exemplu Leonid Dimov sau Mircea Dinescu, un poet care s-a implicat în viața socială. Generația anilor '80 promovează noi forme ale poeziei cum ar fi: poezia textului, a cotidianului, a metafizicului sau a nevrozei. Se evidențiază nume sonore ale literaturii române, precum: Mircea Cărtărescu, Mariana Marin, Nichita Danilov, Matei Vișniec.

Perioada șaizecistă presupune reînvestirea poeziei cu mister, *redescoperirea, promovarea sistematică și apărarea specificului literaturii române*⁴.

² Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 11.

³ Cosmina Cristescu, Cristina Pipoș, *Funcția politică a literaturii studiate în școală (1948-1989)*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, volumul XI, Editura Polirom, 2016, p. 60.

⁴ Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de scris, București, 2005, p. 363.

Scriitorii din această perioadă văd poezia ca un scop în sine, și nu ca un mijloc de propagandă, aceștia scriu după aprecierea publicului, promovând afirmarea liberă a subiectivității, utilizând *un limbaj grav*⁵. Putem observa depolitizarea actului artistic prin renunțarea la „mesajul politic” revenirea la expresivitatea acesteia abordând teme sugestive precum *intimismul, erotismul și naturismul, atrăgând toate clasele sociale, chiar și tinerii cuprinși de avânt revoluționar*⁶.

Începutul anului 1961 marchează evoluția calitativă a poeziei prin curajul poezilor de a prezenta, într-o variantă socialistă, teme care țin de intimitatea spiritului creator, mituri și meditații lirice. Posibilitatea de a purta discuții contradictorii, din punct de vedere cultural, a condus la încrucișarea declarațiilor ipocrite, iar dogmaticii nu sunt de acord cu elementele de modernitate din textele noii generații.

Într-o perspectivă asupra literaturii epocii, Ion Simuț realizează o încadrare a scriitorilor, din punctul de vedere al atitudinii față de criteriile estetic, politic și moral. În perioada regimului totalitar (1945-1989) cu mentalități și comportamente sociale diferite, putem identifica patru tipuri de literatură, derulate în paralel, evidențiindu-se literatura agreată de partid, cea care a avut impact negativ asupra esteticii operelor literare. *Literatura oportunistă*⁷ reprezintă partea din literatură care s-a conformat dogmelor propagandistice. Desigur, aceasta aflându-se în evoluție pornind de la Alexandru Toma, Mihai Beniuc, ajungând la Adrian Păunescu sau Corneliu Vadim Tudor, de la Zaharia Stancu la Paul Anghel. Direcțiile trasate de Putere și-au pus amprenta asupra construcției socialismului muncitoresc, rezultând o literatură îndoctrinată, dogmatică, plină de clișee, obediență și triumfalistă. Obediența până la adularea dictatorului, la Adrian Păunescu, s-a manifestat față de regim prin ilustrarea unei poezii sub formă propagandistică, scrisă ca manifest al acordului față de puterea politică și ideologia acesteia, împotriva criteriului estetic. Evoluția spiritului creator pune în valoare trecerea de la obediență la frustrare personală și revoltă față de conducere, în substrat aflându-se lipsa moralității și dezamăgirea față de sacrificiile impuse pe plan: social, politic și profesional. Al doilea tip de lectură identificat este *literatura subversivă*⁸ care a evoluat după anul 1965, fiind o *deviație mascată în metafore și parabole, un fel de protest schițat*.⁹ Această categorie cuprinde nume sonore ale literaturii române, cum ar fi: Marin Preda (o parte din proza sa), Augustin Buzura, Ion Caraion, Marin Sorescu, Nicolae Breban, Gabriela Adameșteanu, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Nicolae Steinhardt (eseurile sale). Având în

⁵ Doinița Milea, *Littérature et idéologie des régimes totalitaires: naissance d'un discours double*, Communication interculturelle et littérature, nr.3 (15), Editura Europus, 2011.

⁶ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Polirom, 2019, p. 242.

⁷ Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 11.

⁸ Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 12.

⁹ *Ibidem*.

vedere cenzura vremii, dezvăluirile și mărturisirile erau învăluite într-o literatură aluzivă a registrului politic cu învăluri criptate, dezvoltând obsesia pentru adevăr. *Literatura disidentă*¹⁰ manifestă o atitudine deschis opoziționistă față de regimul totalitar și îl contestă în mod radical. Reprezentanții literaturii disidente sfârșesc fie în temnițe, fie sunt nevoiți să ia drumul exilului, dintre aceștia amintim: Paul Goma, Dorin Tudoran, Ion Negoitescu, Monica Lovinescu, Vintilă Horia, Norman Manea și mulți alții. Acest tip de literatură este scris în condiții de libertate în comparație cu tot ceea ce se scria în țară și nu se limitează numai la impactul politic al acesteia. Nu în ultimul rând, *literatura evazionistă*¹¹ este caracterizată prin faptul că este indiferentă față de contextul politic și face abstracție de problemele din actualitatea cotidiană, tatonând resursele estetismului literar. Lucian Blaga și Vasile Voiculescu sunt doi reprezentanți ai acestui tip de literatură, care după 1946 au ales să realizeze texte transparente, devenind suspecti și reduși la tăcere de regimul opresiv. După anul 1960 literatura aceasta se răspândește tot mai mult, remarcându-se Ștefan A. Doinaș în poezie, și Ștefan Bănulescu în proză, dar și Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, Horia Simionescu, Radu Petrescu, Gellu Naum și Emil Brumaru.

Fiecare tip de literatură are propria evoluție de la o etapă la alta, iar trecerea scriitorilor dintr-o categorie în alta nu a fost imposibilă. De exemplu, Petru Dumitru poate fi considerat recuperat, trecând din categoria oportuniștilor în categoria exilaților. Anatol E. Baconsky trece de la literatura oportunistă la literatura subversivă, marcând, între timp, literatura estetizantă. Criteriul fenomenului estetic rămâne, în continuare, cel mai important pentru o ierarhie corespunzătoare a valorilor.

Adrian Păunescu¹², personalitate marcantă a propagandei regimului totalitar din România, un geniu al literaturii române, a cunoscut diverse ipostaze, în funcție de etapa în care creația lui s-a manifestat, având în vedere relația cu regimul politic.

Debutul lui Adrian Păunescu coincide cu debutul lui Nichita Stănescu care este cu 10 ani mai mare, aceștia fiind colegi de generație cu aceleași modele. Printre modelele literare care dominau criza de identitate și criza de afirmare a spiritului creator se numără poeți canonici ai literaturii române precum: George Bacovia, Eugen Barbu și Lucian Blaga. Debutul ca poet se realizează cu un sonet, publicat la data de 1 mai 1960, în revista *Luceafărul*. Latura contrastivă a spiritului creator se manifestă încă de la debut, acesta având viziuni extreme

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 14

¹² Poet născut în Basarabia, la 20 iulie 1943, în satul Copăceni, județul Bălți, din părinți olteni, Floarea și Constantin Păunescu. Școala elementară o parcurge la Bârca, în județul Dolj, urmează studiile liceale în Craiova (primii doi ani), apoi la București unde își încheie studiile în anul 1960. Urmează studiile universitare la Facultatea de Limba și Literatura Română din București.

asupra esenței createoare cuvântul „poezie” este sinonimul cuvântului „vers” și „a poetiza” înseamnă „a versifica”¹³ sau *Nu știi nici astăzi ce este poezia!*¹⁴, după cum afirma în interviul din revista *Tango*, din mai 2009.

Debutul editorial este marcat de apariția primului volum *Ultrasentimente* din anul 1965. Acesta reprezintă jurnalul tânărului grăbit ca lumea exterioară să ia act de existența sa, fiind *cel mai tânăr poet al acestei republici*¹⁵ care se află la prima experiență artistică ce îi conturează profilul de cântăreț frenetic al Cetății, cu un debit verbal impresionant și cu o capacitate remarcabilă de metaforizare. Cuvintele sunt dispuse într-o combinație filosofico-ludică (*Numără clipe, numără lebede,/Numără cumpene, descumpăniri,/ Numără negru, numără repede/Numără rele stelele subțiri! Fruntea ridic-o din măști de somn,/Numără, numără, tinere domn.*) *Spre plus infinit.*

La o primă lectură a operei păunesciene, putem observa insistența cu care poetul promovează retorica adevărului ajungând până la a fi obsedat de aflarea adevărului. Accentul creației, în general, cade pe promovarea unor teme de actualitate, precum: preocuparea față de evenimentele actuale, istoria națională și locurile natale (geografia țării). Acestea sunt teme de interes pentru marea masă a populației, în același timp și instrumente de propagandă pentru muncitorul proletcultist.

Receptarea critică a operei lui Adrian Păunescu a condus la concluzia că acesta a reprezentat un adevărat curent istoric cu tot ceea ce a presupus acesta: avantajele aduse de colaborarea cu Puterea, până la marginalizarea de după anul 1985. Marin Sorescu în volumul *Ușor cu pianul pe scări*, în prima parte a textului său, realizează o abordare a volumului *Istoria unei secunde*, iar în partea a doua analizează opera *Manifest pentru sănătatea pământului*. Ion Simuț în volumul *Incursiuni în literatura actuală*, îl vede pe Adrian Păunescu ca pe un *oportunist*¹⁶ și analizează volumul de poezii *Într-adevăr* din anul 1988. Criticul remarcă tonusul și debitul verbal al poetului cu care „*pune lacrimii cișmea*”, *într-o poezie scrisă cu propria viață, jucată la sarabanda imagină a persecuției*¹⁷. Din punct de vedere critic, complexitatea operei lui Adrian Păunescu este dată de cele patru ipostaze în care se află eul creator precum: promovarea *retoricii adevărului, a negativismului și a obsesiei pentru dreptate*¹⁸; relația scriitorului cu *istoria națională, locurile țării, dar și cu*

¹³ Academia Română, *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic (P/R), București, 2006, p. 135.

¹⁴ Adrian Păunescu, *Ultrasentimente, Mieii primi, Fântâna somnambulă*, Editura Jurnalul național, București, 2011, p. 8.

¹⁵ Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coord.), *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români*, Editura Albatros, București, 2000, p. 626.

¹⁶ Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 65.

¹⁷ *Ibidem*, p. 66.

¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

*biblioteca de literatură românească și universală*¹⁹; *drama oportunistului temporar marginalizat*²⁰ (după 1989); promovarea libertății de opinie, inconformismul și alăturarea de clasa muncitoare *Proletari..., uniți-vă!*

Alex Ștefănescu, în volumul *Prim-plan*, analizează perioada de debut a scriitorului pe care îl vede interesat de aspecte fictive făcând referire la primele sale volume *Ultrasentimente* din 1965, *Mieii primi* din 1967, *Fântâna somnambulă* din 1968, apreciind caracterul ceremonialului ludic care particularizează debutul poetului, alături de formularea unor sintagme de experimentare ingenioasă a posibilităților combinatorii ale cuvintelor și dispunerea acestora în noi contexte (*Și-n clipa când nisipurile sunt formate/ Miroase ascuțit pește ars,/ A pește de apă curgătoare,/ A pește de baltă, a pește de mare,/ A pește de pâine, a pește de ou,/ A pește de nor,/ A pește ars, a pește de orice lucru și ființă.*) *Nisipurile*.

Bibliografie

- A. Corpus- ediții consultate Adrian Păunescu
Păunescu Adrian, (2011), *Ultrasentimente, Mieii primi, Fântâna somnambulă*, Editura Jurnalul Național, București.
Păunescu Adrian, (1980), *Manifest pentru sănătatea pământului*, Editura Albatros.
Păunescu Adrian, (1972), *Istoria unei secunde*, ediția a II-a, Editura Carte Românească.
- B. Dicționare și istorii literare
Academia Română, (2006), *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic (P/R), București.
Crăciun Gheorghe, (coord.), (Mai, 2004), *Istoria literaturii române pentru elevi și profesori*, Editura Cartier Educațional, ediția I.
Manolescu Nicolae, (2008), *Istoria critică a literaturii române 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești.
Zaciu Mircea, Papahagi Marian, Sasu Aurel (coord.), (2000), *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români*, Editura Albatros, București.
- C. Studii și articole despre autor, în volum. Monografii
Cristescu Cosmina, Pipoș Cristina, (2016), *Funcția politică a literaturii studiate în școală (1948-1989)* Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, volumul XI, Editura Polirom.
Milea Doinița, (2011), *Littérature et idéologie des régimes totalitaires: naissance d'un discours double*, Communication interculturelle et littérature, nr. 3 (15), Editura Europlus.
Negrici Eugen, (2019), *Literatura română sub comunism*, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Polirom, Iași.
Simion Eugen, (1978), *Scriitori români de azi, I*, Ediția a doua revizuită și completată, Editura Carte Românească.

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Ibidem*

- Simuț Ion, (1994), *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea.
- Sorescu Marin, (1985), *Ușor cu pianul pe scări*, Editura Carte Românească.
- Ștefănescu Alex, (2005), *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de scris, București.
- Ștefănescu Alex, (1987), *Prim-plan*, Editura Eminescu, București.
- D. Studii și articole despre autor, în periodice
- Simion Eugen, (Iulie, 2013), *Portret neconvențional (Adrian Păunescu ar fi împlinit 70 de ani)*, Caiete critice, nr. 7.
- Simion Eugen, (Iul.-Dec., 2013), *Portret neconvențional*, Acasă (București), an 6, nr. 3-4.
- E. Studii și articole teoretice on-line
- https://arhiva.romlit.ro/index.pl/adrian_punescu
- https://arhiva.romlit.ro/index.pl/adrian_punescu_ii

